

kään poissa työelämästä (olettaen, että työllisyys-tilanne paranee). Ongelmallista on kuitenkin se, että turvapaikanhakijoita saapuu ja lähtee ympäri vuoden, eikä tulevaisuudessa saapuvien turvapaikanhakijoiden ikää, koulutustaustaa, kielitaitoa tai kansallisuutta juuri voi ennustaa.

Pakolaisten integrointi suomalaiseen yhteiskuntaan on koetettu toteuttaa halvasti erottamalla tasa-arvoisuus- ja huoltoperiaatteet tiukasti toisistaan. Pakolaisten on ajateltu noin vuoden maahanmuuttokoulutuksen jälkeen siirtyvän integroitu-neena pois tukitoimenpiteiden alueelta tavallisten suomalaisten palveluiden käyttäjäksi. Ongelma on siinä, ettei vuoden maahanmuuttajakoulutuksen läpikäynyt pakolainen ole oppinut tarpeeksi kieltä tai kulttuurista kompetenssia saavuttaakseen kilpailukyisen aseman yhdessä suomalaisten kansa-sa. Jos valtaväestön ja maahansaapuneiden pako-laisten välinen tasa-arvo otetaan päämääräksi, on vaihtoehtoisia johtopäätöksiä kaksi; joko maahanmuuttokoulutusta on tehostettava (mikäli se on mahdollista!), tai positiivisesti erottelevia tukitoi-mia on jatkettava yli alkukoulutusvaiheen. Jälkimäinen ehdotus käsittäisi esim. erilaisille ryhmille räätälöityä koulutusta ja mahdollisuuksia osallistua kielikursseille maahanmuuttokoulutuksen jälkeen-kin (esim. Ekholm & Parkkinen 1995, 48–50).

Opetusministeriön ulkomaalaisten koulutus-työryhmä ehdotti jo vuonna 1991, että myös muilla maahanmuuttajilla kuin pakolaisilla olisi mahdollisuus osallistua maahanmuuttokoulutukseen (OPM 1991:8). Tämä ei ole vielä kukaan toteutunut, vaikka vastaava käytäntö on ollut jo vuosia toiminnaessa esim. Ruotsissa ja Norjassa. Tavallisen maahanmuuttajan kohdalla huolto- ja tasa-arvoisuusperiaatte eivät voi tukea toisiaan edes huonosti kuten pakolaisten kohdalla, koska tavalliset maahanmuuttajat ovat oikeutettuja vain jälkimmäisen mukaiseen kohteluun. Maahanmuuttokoulutuksen ulottamista kaikille maahanmuuttajille on perusteltu pakolaisten ja muiden maahanmuuttajien samantyyppisillä kielellisillä ja kulttuurisilla tarpeilla. Pahimmat ongelmat maahanmuuttajan kannalta suomalaisessa aikuiskoulutuksessa on oppilaitoksen valmiuksien puuttuminen ja yleinen linjattomuus. Kun virallista pakolaispolitiikkaa ei ole, eikä virallisia suosituksia monikulttuurisuuden tukemiseksi ole annettu, on käytäntö kentällä kirjavaa ja toisinaan jopa syrjivää. Toiset opettajat saattavat olla hyvinkin pystyviä välittämään opetusta myös maahanmuuttajille, toiset taas pitäytyvät tiukasti ”kaikille samanlainen opetus” -linjassa. Yleinen opettajien täydennyskoulutus, joka valmistaisi kohtaamaan vieraasta kulttuurista tulleen ulkomaalaisen oppilaan, loistaa poissaolollaan. Parasta tietenkin olisi, jos jo opettajien peruskoulutusvai-

heessa mukana olisi elementtejä, jotka vahvistaisivat opettajien valmiuksia ottaa maahanmuuttajien erilaiset kulttuuritaustat huomioon opetuksessa (Lumiaro 1995, 84). Nykyään tämänkaltaisia järjestelyjä ei ole, vaikka yhteiskunta painottaakin koulutuksen ja opettajien vastuuta uusien kansalaisten sosialisatiossa.

Lähteet

- Domander, Minna (1992). Maahanmuuttajat ja koulutus. Siirtolaisuustutkimuksia A 16. Siirtolaisuusinstituutti. Turku.
- Domander, Minna (1994). Kulttuuritausta ja maahanmuuttajakoulutuksen tuloksellisuus. Siirtolaisuustutkimuksia AJ 7. Siirtolaisuusinstituutti. Turku.
- Ekholm, Elina (1994). Syrjäytyä vai selviytyä-pakolaisten elämää Suomessa. Sosiaali- ja terveysministeriön selvityksiä 1994:9. Sosiaali- ja terveysministeriö.
- Ehkäisevän sosiaali- ja terveyspolitiikan osasto. Helsinki.
- Ekholm, Elina & Parkkinen, Päivi (1995). Yhteenveto ja jatkosuosituksia. Teoksessa Ekholm, Elina & Parkkinen, Päivi (toim.) (1995). Maahanmuuttajat, ammattitaito ja koulutus. Väliraportti maahanmuuttajien työ- ja koulutusprojektin alkukartoituksesta. Helsingin kaupungin opetusviraston julkaisusarja B 18: I 1995. (s. 48–50). Helsinki.
- HS 25. t.1.1995. Muukalaiset tulevat – onko Helsinki valmis? Helsingin Sanomat.
- HS 28.11.1995. Rungas kolmannes ulkomaalaisista on vailla työtä. Helsingin Sanomat.
- Kuuluvainen, Jorma (1996). Perniön vastaanottokeskuksen johtaja. Puhelinhaastattelu 7.6.1996.
- Lumiaro, Ulla (1995). Maahanmuuttajat ja koulutuksellinen tasa-arvo Helsingin ammatillisissa oppilaitoksissa. Helsingin kaupungin opetusviraston julkaisusarja B16:1995. Helsinki.
- Luostarinen, Heikki (1992). Vaihduktakuvio. Teoksessa Sihvola, Jukka (toim.) (1992): Toimittaja ja pakolaiskysymykset. (s.129–152). Tampere.
- OPM 1991:8. Ulkomaalaisten koulutustarjontatyöryhmän muistio. Opetusministeriön työryhmien muistioita 1991:8. Helsinki.
- Pylvänäinen, Hannele (1989). Pakolaiset Suomen työelämässä. Suomeen vuosina 1979–86 saapuneiden pakolaisten sijoittuminen työmarkkinoille. Sosiaalhallituksen raporttisarja 17/1989. Sosiaalhallitus. Helsinki.
- Ripatti, Tuula (1988). Pakolaisten koulutus sopeutumisen välineenä ja vähemmistöpoliittisena toimintana. Sosiaalhallituksen raporttisarja 16/1988. Helsinki.
- Saarinen, Marketta & Parviainen, Ulla (toim.) (1995). Maahanmuuttajat ammatillisessa koulutuksessa. Opetushallitus. Saarijärvi.
- Sisäasiainministeriö 6/1996. Maahanmuutto- ja pakolaispoliittisen toimikunnan välimietintö. Luovutettu 4.4.1996.
- Weil, Patrick & Crowley, John (1994). Integration in Theory and Practice: A Comparison of France and Britain. West European Politics. Voi 17 April 1994 Number 2.

NÄKÖKULMA

MARIKA SAARINEN

Yhteiskuntatieteiden maisteri
Siirtolaisuusinstituutti

VASTAVUOROISUUS NÄKÖKULMANA MONINAISTUVAN YHTEISKUNNAN KOHEESIOON

Kommentaarissaan Saarinen peilaa Hyvösen artikkelia suhteessa keskusteluihin moninaistuvista yhteiskunnista ja vastavuoroisuudesta sekä pohtii niiden kautta mitä edellytyksiä yhteiskunnan koheesio tarvitsee.

Avainsanat: sosiaalinen koheesio, superdiversiteetti, vastavuoroisuus

Hyvösen artikkelissa huomioni kiinnittyi siihen, miten hänen tarkastelunsa maahanmuuttajien integraatiosta linkittyy sosiaaliseen koheesioon. Yhteiskunnan koheesio eli yhteiskunnan jäsenten välinen yhteenkuuluvuus on nykyisen polarisaatiokeskustelun ja yhteiskunnallisen murroksen valossa keskeinen kysymys, varsinkin maahanmuuttopolitiikan suhteen. Kommentaarissani jäsenän, miten yhteiskunnan koheesiota voidaan käsitteellisesti tarkastella moninaistuvan yhteiskunnan ja vastavuoroisuuden kautta.

Moninaistuva yhteiskunta

Käsite *superdiversiteetti* kuvaa yhteiskunnan ja muuttoliikkeiden moninaistumisen prosessia, jossa yhteiskunnan väestöstä tulee eri rakenteiden ja kokemusten kautta moninaisempi. Hyvösen tavoittaa artikkelissaan erään tällaisen moninaistumisen tuottaman eron pohtimalla, miten maahanmuuttajien lapset saattavat kokea olevansa suomalaisia ja tekevät sillä eroa vanhempiensa etnisestä ryhmästä. Tämän lisäksi uuden sukupolven pitäminen edelleen muukalaisina voi tuottaa marginalisaatiota, joka eroaa vanhemman sukupolven kokemasta marginalisaatiosta, mutta on yhtä lailla etnisyyteen perustuvaa marginalisaatiota.

Hyvösen artikkelin kirjoittamisajankohta ja aihe ovat kiintoisia superdiversiteetin käsitteen valossa. Tuolloin, 1990-luvulla, Suomi otti ensi kertaa runsaasti vastaan Euroopan ulkopuolisia pakolaisia (somalialaiset), Suomeen saapui entisen Neuvostoliiton alueelta muun muassa inkeriläisiä, ja Jugos-

lavian hajoamissodat toivat mannereurooppalaisia pakolaisia Suomeen. Suomi sekä muu maailma moninaistuvat ja ”globalisoituvat” samanaikaisesti, kukin maa suhteessa omaan historiaansa mutta myös suhteessa toistensa muutokseen.

Superdiversiteetin käsitteen luonut Stephen Vertovec on tarkastellut myöhemmässä tuotannossaan vastaiskua yhteiskunnan moninaistumiselle, mikä sisältää muun muassa maahanmuuton vastustamisen ja siitä kumpuavat ja sitä hyödyntävät poliittiset ryhmät. Sen myötä tapahtunut maahanmuuton politisoituminen ja sen politisoiminen, eli ottaminen politiikan teon välineeksi vastareaktion moninaistumiseen, synnyttävät myös kysymyksiä yhteiskunnan koheesio ja moninaistumisen välisestä suhteesta.

Näkisin, että seuraavat kysymykset ohjaisivat siitä käytävää keskustelua hedelmällisemmälle uralle: mitkä ylipäätään ovat yhteiskunnallisen koheesio edellytykset ja millaisia mahdollisia uusia edellytyksiä koheesiolle on moninaistuvassa yhteiskunnassa? Näin kenties välttyttäisiin astumasta siihen umpikujaan, jossa moninaistuminen nähdään lähtökohtaisesti ongelmana, kun tarvetta olisi lopulta huomata se osana koheesio edistämistä.

Vastavuoroisuuden piirteitä

Vastavuoroisuus on helppo tunnistaa yhdeksi sosiaalisen koheesio elementiksi, sillä se ilmentää ihmisten välistä halukkuutta tukea toinen toisiaan. On kuitenkin tarpeellista tarkentaa, mitä erilaisia piirteitä vastavuoroisuudella on. Antropologina olen havainnut usein palaavani Marcel Maussin

Kuva: AdobeStock

ajatteluun – osittain siksi, että ajallinen perspektiivi auttaa palaamaan oleellisiin peruskysymyksiin.

Keskeisessä tekstissään lahjasta Mauss tarkastelee sitä, miten lahjojen antaminen muovaa sosiaalisia suhteita ja synnyttää vastavuoroisuutta suhteissa lahjojen antamiseen. Lahjan antamista voi paikoin tarkastella suoranaisten velvoitteiden kautta. Kiinnostavaa on, että Mauss kiinnittää tekstissään huomionsa myös siihen, miten hänen elin-aikansa ranskalaisessa sosiaalipolitiikassa on läsnä vastavuoroisuus: eläkkeelle jääneet työntekijät saavat valtion ja työnantajien heille kustantaman eläkkeen, mikä ilmentää Maussin mukaan eri yhteiskuntaryhmien välistä vastavuoroisuutta. Voikin huomioida, että vastavuoroisuus on epäsymmetristä; toinen ei anna toisella samaa takaisin vaan jotain erilaista, mutta kuitenkin jotain heidän muodostamaansa kokonaisuutta täydentävää.

Tällä tavalla on mahdollista tarkastella myös maahanmuuttoon liittyviä asioita, mikä on tärkeää moninaistuvan yhteiskunnan koheesion edellytysten kannalta. Kotoutumispolitiikka nähdään ohjelmasoilla usein polkuna, jonka aikana apua tarvitsevista maahanmuuttajista tulee yhteiskunnalle

lisäarvoa tuottava toimija. Nykyinen kotoutumisen toimintaperiaate on kaksisuuntainen kotoutuminen, jossa huomio kiinnitetään ryhmien välisten suhteiden tilaan ja edellytyksiin. Kumpaakin edellä mainittua voidaan tarkastella vastavuoroisuuden kautta; miten erilaiset ryhmät voisivat olla vastavuoroisia suhteissa toisiinsa sen sijaan, että ryhmien välille rakentuisi konflikteja. Tämän kautta on mahdollista huomioida, että vastavuoroisuus ei ole välttämättä niinkään ratkaisu kotoutumiseen kuin toimintatapa, jolle on luotava edellytyksiä.

Viime aikoina Maussin ajattelutyön innoittamana on tehty tutkimusta siitä, mikä synnyttää maahanmuuttajien välistä tai maahanmuuttajien ja kantaväestön välistä vastavuoroisuutta. Tutkimuksen kohteena on erityisesti ollut vastavuoroisuuden merkitys yhteisöllisyyden muodostumisessa. Vastavuoroisuuden osiksi on jäsenetty takaisin antaminen, toinen toisensa auttaminen, kyky olla jotain suurempaa, vastuullisena oleminen ja avun tarvitseminen. Nämä vastavuoroisuuden elementit voidaan nähdä yhteisön tai yhteiskunnan koheesion muovautumisen välineinä, joiden vaikutus ilmenee erityisesti teoissa. Näin huomio voidaan

kiinnittää siihen, miten antaminen muovaa tekona sosiaalisia suhteita ja miten se synnyttää vastavuoroisuutta suhteissa itseensä. Tarkastelu tuo myös näkökulmia siihen, millaisen vuorovaikutuksen kautta koheesio arjen tasolla rakentuu.

Olennaista on myös huomioida Maussin tekstissään tarkastelema materiaalin ulottuvuus. Materiaalisuuden huomiointi mahdollistaa käsitteellistämään ja selittämään esimerkiksi sitä, miten ja millaiseksi maahanmuuttajien ja valtion suhde muotoutuu vastavuoroisuuden materiaalisten ja sosiaalisten ulottuvuuksien kautta. Tämä on tällä hetkellä tärkeää kotoutumiseen kohdistuvien leikkauksien ja tehostamispyrkimysten vuoksi. Materiaalisten olosuhteiden muuttuessa sosiaaliset suhteet tullaan muuttamaan, mikä voi vaikuttaa myös siihen, ovatko eri ryhmien väliset suhteet vastavuoroisia vai eivät.

Lopuksi

Superdiversiteetti on lähtökohtaisesti muuttoliiketutkijoille tuttu ilmiö ja käsite. Vastavuoroisuuskin on analyttisesti tuttu etenkin ryhmien välisiä suhteita tutkiville, mutta suoraan Maussin innoittama ajattelu on muuttoliiketutkimuksen yhteydessä harvinaisempaa. Antropologina kuitenkin näen Maussin ajattelun tarjoavan viisautta siinä, että se auttaa jäsentämään sosiaalisuuden, materiaalisuuden ja toiminnan välistä yhteyttä. Sekä esittämään kysymyksen siitä, milloin vastavuoroisuus on koheesiota luovaa ja millaisia edellytyksiä se saattaa tarvita.

Lisäksi kotoutumispolitiikasta keskusteltaessa on hyvä palata normatiivisiin kysymyksiin siitä, mikä mahdollistaisi sen, että maahanmuuttajat voivat olla vastavuoroisia yhteiskunnalle, ja mitä se edellyttää. Hyvösen opinnäytetyön kaltaisen empiirisen tutkimuksen kautta voidaan tunnistaa niitä moninaistuvan yhteiskunnan kipupisteitä, joita ratkomalla voidaan edistää yhteiskunnan koheesiota ja edesauttaa vastavuoroisuutta ihmisten välillä.

Hyvösen tekstissä moninaistuvan yhteiskunnan yhdeksi kipupisteeksi paikantuu maahan-

muuttajien koulutus, jonka tehostaminen ei ole johtanut toivottuun integraatiokehitykseen. Artikkelinsa lopussa hän tarjoaa nähdäkseen nykyäänkin varteenotettavan huomion siitä, miten valtaväestön ja pakolaisten välinen tasa-arvo voitaisiin edistää: "Jos valtaväestön ja maahansaapuneiden pakolaisten välinen tasa-arvo otetaan päämääräksi, on vaihtoehtoisia johtopäätöksiä kaksi; joko maahanmuuttokoulutusta on tehostettava (mikäli se on mahdollista!), tai positiivisesti erottelevia tukitoimia on jatkettava yli alkukoulutusvaiheen. Jälkimmäinen ehdotus käsittäisi esim. erilaisille ryhmille räätälöityä koulutusta ja mahdollisuuksia osallistua kielikursseille maahanmuuttokoulutuksen jälkeenkin."

Kotoutumiseen kohdistettujen resurssien vähentäminen ja pyrkimys sen tehostamiseen voivat olla pois pitkäaikaiselta yhteiskunnalliselta yhteenkuuluvuudelta siinä missä resurssien lisääminen voi tukea maahanmuuttajia ja pitkällä aikavälillä luoda heille yhteenkuuluvuuden kokemusta. Olennaista on ymmärtää, että maahanmuuttajien tukeminen ja siihen kohdistettavat resurssit ovat vastavuoroisuutta Suomen valtion ja kantaväestön taholta tänne muuttaneita ihmisiä kohtaan.

Lähteet

- Bäckman, Linda & Sari Pöyhönen (2019). Superdiversiteetti ja muuttoliikkeet. *Migration-Muuttoliike* 45:2, 20–22.
- Mauss, Marcel (1925/1999). *Lahja: Vaihdamme muodot ja periaatteet arkaaisissa yhteiskunnissa*. Ranskan ja englannin kielistä suomentaneet Jouko Nurmiainen ja Jyrki Hakapää. Helsinki: Tutkijaliitto.
- Vertovec, Stephen (2023). *Superdiversity: migration and social complexity*. London: Routledge.
- Young, Iris (1997). Asymmetrical Reciprocity: On Moral Respect, Wonder, and Enlarged Thought. *Constellations* 3:3, 340–363.
- Yu, Melanie & Laurent Reyes & Sana Malik & Rupa M. Khetarpal & Jordan J. Steiner (2021). Reciprocity among forced migrants: refugees and asylees as agents of facilitating integration and community-building for self and others in the United States. *Journal of Ethnic and Migration Studies*. Published online.

Tämä teos on lisensoitu Creative Commons Nimeä 4.0 Kansainvälinen -käyttöluvalla. Tarkastele käyttöluoppa osoitteessa: <http://creativecommons.org/licenses/by/4.0/>